

ОСОБА, ЗАСУДЖЕНА ДО ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Ткачук В. Є.

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри суспільно-правових дисциплін

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

При вивченні причин злочинності основною предметною категорією кримінологічних досліджень стає особа злочинця, без розуміння природи якої неможливо дослідити детермінанти вчинення нею злочинів та розробити методи боротьби з цим явищем, що зумовлює увагу науковців до самої природи людини, в тому числі і до особи злочинця. Певні підходи до вивчення даної проблематики знаходимо у працях І. Г. Богатирьова, Т. А. Денисової, О. М. Джужи, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. Г. Колба, О. М. Костенка, та ін.

Враховуючи те, що кримінологічний аналіз включає в себе як і індивідуальні, так і соціальні характеристики механізму злочинної поведінки особи, при дослідженні механізму протиправної поведінки даної категорії осіб варто використати концепцію структури особи злочинця, розроблену А. П. Закалюком, яка складається з таких блоків: 1) соціалізації особистості; 2) соціального статусу; 3) безпосередніх ознак спрямованості особистості; 4) демографічних ознак; 5) психофізіологічних особливостей; 6) фізичного, 7) психічного стану здоров'я та індивідуальних психологічних рис [1, с. 257-258]. Згідно цієї концепції, при дослідженні особистості злочинця, звертається увага на соціальні та біосоціальні характеристики.

Проте філософські джерела говорять і про третій елемент формування особистості – духовність, яка є теж притаманною особам, що вчиняли злочини. Адже саме духовне начало підносить людину до рівня особистості, для якої основними характеристиками є усвідомлене сприйняття світу, котре завершується формуванням системи знань та цілеспрямованої творчої діяльності, що зорієнтована на пристосування предметів і явищ світу до потреб людини [2, с. 99]. Беручи до уваги духовність особистості, кримінологічне дослідження осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, доцільно проектувати у біопсихологічному, соціальному та духовному форматах. При цьому вихідні позиції дослідження даної категорії осіб слід будувати з урахуванням поняття „людина», в основі якого у філософській площині лежать два світи – світ суспільства та світ органічної природи, тобто дві

різні людські сутності: тваринна (біологічна) і політична (соціальна) [3, с. 239].

Визнання цих двох сутностей вже давно породило наукову проблему, а саме: яка з них є домінуючою у формуванні здібностей, відчуттів, поведінки, дій людини та яким чином здійснюється взаємозв'язок біологічного і соціального в людині. Серед вчених-кримінологів немає одностайності щодо визнання однієї з цих сутностей домінуючою. Так, Р. Гарофало, В. П. Ємельянов, А. Ф. Зелінський, Ч. Ламброзо, І. С. Ной, Е. Феррі, З. Фрейд та ін. віддавали перевагу біологічній сутності, вважаючи, що психологічні властивості особистості закладені в природі людини, а тому причини злочинів виводили з її біологічних та біопсихологічних властивостей.

Протилежної думки дотримувалися Ю. М. Антонян, О. О. Герцензон, І. І. Карпець, В. М. Кудрявцев, О. О. Піонтковський, А. Прінс та ін., на думку яких у поведінці людини немає нічого вродженого, а кожна її дія є результатом впливу зовнішнього фактора.

Вперше на недопустимості відокремленого розгляду біологічних та соціальних факторів у формуванні причинності злочинної поведінки наголосив Е. Феррі. Він стверджував, що причини злочину криються у фізичному і моральному світі людини та соціальному середовищі, а тому застерігав щодо безплідності наукових пошуків у сфері вирішення проблеми злочинності без урахування цих двох факторів [4, с. 25]. Актуальною є думка Е. Феррі про соціальні умови як недостатні для того, щоб із кожного нужденного зробити злодія чи вбивцю, бо злочин має також біологічне походження [5, с. 25]. Франц фон Лист стверджував, що біологічний та соціологічний погляди на природу злочинної поведінки людини не тільки не перебувають у суперечності один з одним, а навпаки, взаємодоповнюються і лише у поєднанні дають причинне пояснення злочинності [6, с. 6-7].

Враховуючи результати сучасних генетичних наукових досліджень гіпотезу домінування соціального фактору в механізмі злочинної поведінки можна вважати однобоким підходом у вивченні детермінації злочинності. Так, практичні дослідження Ді Лалла і Гаттесман (DiLalla & Gottesman, 1991) на основі методу прийомних дітей, агресивність яких оцінювалася з урахуванням поведінки прийомних та біологічних батьків, підтвердили комбінованість впливу соціального та біологічного факторів на девіантну поведінку дітей [7, с. 43-44], що спростовує перевагу суто соціологічних чи біологічних підходів у вивченні детермінації злочинності.

Отже, дослідження кримінологічної характеристики осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, доцільно здійснювати через призму соціально-біологічної природи особи. Саме тому, в особі, засудженій до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, необхідно вбачати біологічного індивіда з конкретної соціальної групи, як носія прав і обов'язків, правової свідомості та правової культури і моральності.

Це вимагає глибокого дослідження психічного складу особистості і на цій основі аргументування ефективного застосування виправно-виховних заходів. Такий підхід має бути домінуючим, бо він враховує не лише досягнення кримінологічної науки, а й таких наук як біологія, психологія, соціологія, педагогіка та ін.

Література:

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. К. : Ін Юре, 2007. 424 с.
2. Багнюк А. Концепція людини: підходи і тлумачення // Місце і роль Волині та Галичини в соціально-економічних, політичних і культурних процесах України. Кременець : Малий видавничий дім, 2006. С. 95–104.
3. Введение в философию : учебник для вузов : в 2 ч. / [под общ. ред. Фролова И. Т., Араб-Оглы Э. А., Арефьева Г. С. и др.]. М. : Политиздат, 1989. Ч. 2. 639 с.
4. Ферри Э. Преступление и преступники в науке и в жизни : [перев. с итал.]. Одесса, Тип. Н. Лейненберг, 1890. 56 с.
5. Проблема преступности / [редкол. и предисл. Я. С. Разанова]. К. : Госуд. изд.-во Украины, 1924. Сб. 2 : Ферри, Кунов, Каутский и др. 1924. 266 с.
6. Лист фон Ф. Преступление, как социально-патологическое явление: [перев. с нем.]. СПб. : Тип. А. В. Орлова, 1903. 26 с.
7. Крэйхи Б. Социальная психология агрессии : [пер. с англ. А. Лисицына]. СПб. : Питер, 2003. 336 с.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСУДНОСТІ

Торбас О. О.

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності

Національного університету «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

В ст. 32 КПК України законодавець надає досить чітке формулювання правила, відповідно до якого має визначатися територіальна підсудність у кримінальному провадженні. Так, кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне